

KIRIMLI BEKİR ÇOBANZADE'NİN ŞİİRLERİ

A. Battal Taymas

I

Son zamanlar dünyasının harpler, ihtilâller, cidal ve kıtaller ile doygun bir devrinde yetişen bir Türk fikir adamı, dil bilgini ve idealist şâir Kırımlı Bekir Çobanzade'yi tanıtmak üzere Türk Dil Kurumu'nun Türk Dili Araştırmaları Yıllığı(1954)'nda uzunca bir yazı yayınlamıştım. Ancak bana ayrılan yer sınırlanmış olduğundan dil bakımından da çok değerli ve kendine has özellikleri olan şiirleri üzerinde uzun boylu duramamıştım. Burada şâirin yalnız koşuklarını ele almak, onları dil bakımından incelemek ve onların en önemlilerinden bazı örnekler vermekle beraber şiirleri umumiyetle ruh ve mâna yönünden aklımın erdiği nisbette tahlil etmek istiyorum.

Çobanzade'nin şiirleri (koşukları) şimdiye kadar toplu, açıklamalı ve tenkidli olarak neşredilmiş değildir. Bugün bu koşukların bulunabilen hepsi, tarafımdan toplanmış, düzenlenmiş ve bölümlenmiş bir halde bulunmaktadır. Yayınlamak için uğurlu bir fırsat beklemektedir. Bu gibi bir fırsatı bekleye dururken işbu yazımız bunun bir müjdecisi olsun! Biraz da şâirin kendisinden söz açalım.

Bekir Çobanzade kimdir? Bekir Çobanzade Kırım yarımadasının kuzey (çöl) bölgesindeki Karasu (Bazar) kasabasında 1893'de doğmuştur. Babası Abdülvahab sahici bir çoban idi.

Ne mırza bar soyumda, ne aytılı bay
Babam bir çoban, anam zaydapay

İlk öğrenimini ve rüşdiye (orta) tahsilini doğduğu kasabada¹ yaptıktan sonra 1909'da Karadeniz'in beriki kıyısına geçip, «İstanbul sultanisi» ne yazılmış ve bu okuldaki tahsilini 1915'de bitirip şehadetname aldıktan sonra aynı yılda Macaristan'a gidip Budapeşte üniver-

¹ B. Çobanzade'nin okuduğu rüşdiye mektebi, başka bir yerde yazdığım gibi, Akmesid (Simferopol) de değil de, Karasubazar'da açılmıştı; müdürü de İstanbul'dan getirilen Yusuf Ziya adlı bir zattı.

sitesinin Felsefe fakültesine girmiş ve 1919'da «Türk filolojisi, Arab edebiyatı tarihi, Macar edebiyatı tarihi doktoru» ünvanıyla me'zun olmuştur.

1920'de Kırım'a dönmüş; orada Sovyet devrinde Türk mekteplerinde ve yeni açılan Kırım üniversitesinde hocalık etmiştir. 1924'de Bakû üniversitesi tarafından Türkoloji profesörlüğüne çağırılmış ve bu kürsüyü 13 yıl kadar başarı ile işgal etmiş ve filolojiye dâir önemli eserler de yazmıştır. 1937 yılında bu görevinden azledilerek Bakû'dan alıp götürülmüştür. Âkıbetinin ne olduğu belirsizdir. Şimdiye kadar Çobanzade'nin hayatta olup olmadığı hakkında kimse herhangi bir haber almış değildir.

II

ŞİİRLERİNİN DİLİ

Bekir Çobanzade'nin şiirleri, başka bir yazımda da anlattığım gibi², Kırım yarımadasının kuzey bölgesinde yaşayan Türklerin «Çöl tatarcası» denilen ağziyle düzülmüştür. Yarımadanın «Yalıboyu» adını taşıyan kıyı bölgesinin ağzı ise hayliden-hayliye güney (Anadolu - İstanbul) Türk ağzının etkisine uğramışken, kuzey diyeleği gerçekten eski nitelik ve özelliklerini saklamış ve korumuş bulunuyordu. Bundan dolayıdır ki Türk lehcelerinin tasnifiyle uğraşan yabancı dil bilginleri bunları başka-başka kümelere bağlamışlardır.

Kırım'ın çöl ağzı: Çobanzade şiirlerinin «dili» olan Kırım çöl ağzı, meşhur W. Radlof'un «Batı lehceleri» diye adlandırdığı Türk lehcelerinin soydaşdır. Kazak, Kırgız, Kazan, Başkurt, Nogay, Karaçay, Balkar, Kumuk diyelekleri bunlar arasındadır. Rus dilcisi F. Korş ise bunlara «Kuzey lehceleri» demektedir.

Çobanzade'ye göre, Çöl Kırım ağzının atadili *Codex cumanicus* un dili olan Kuman türkçesidir. Başka birçokları gibi, o da bu atadile «Kıpçak dili» adını da vermekte ve: «Biz Kırım Tatarları *Kuman Mecmuası*'nı (yâni *Codex cumanicus*'u) doğrudan-doğruya dilimizin on-dördüncü asrın başından kalma bir âbidesi saymalıyız» demektedir³.

Öte yandan, filolog-şâirimiz Türk-Tatar dillerini toptan 1) Çağatay ve 2) Oğuz kümeleri olmak üzere iki büyük kümeye ayırmakta ve:

² *Kırımlı filolog-şâir Bekir Çobanzade'yi tanıtmaya tecrübesi*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1954, s. 236—263.

³ *Kırım - Tatar ilmi sarfı*, Akmeşcid 1925, s. 179—180.

şöyle demektedir: «Onüçüncü asra kadar bu iki kümenin lehceleri ve özellikleri alabildiğine birbirine karışmış idi. Sonraları yavaş-yavaş Çağatayca eski yurtda (Türkistan'da, Kıpçak ülkesinde, İdil-Volga havzasında) kalan Türklerin; Oğuzca ise, İran, Anadolu, Kafkasya topraklarına yerleşen Türklerin dili olmuştur. İşte, Radlof'un dört kümesine giren ve bugün dahi yaşamakta olan Türk-Tatar dillerini bu iki büyük kümeye böldükten sonra geriye kalanları (özelliklerine göre) bunlardan birine bağlamak mümkün olacaktır. Bu takdirde her iki kümenin fonetik özelliklerini bulup çıkarmak daha kolay olacaktır. Şu halde, fikrimizce, Çağatay kümesine Özbek, Sart, Tarancı, Altay, Baraba, İdilboyu Tatarları, kuzey Kırım, Nogay, Karaçay, Kumuk ve başkaları; Oğuz kümesine de Türkmen, Azeri, Osmanlı, güney Kırım ve başkaları girer⁴.

Başka bir yerde de Çağataycanın ba'zı özelliklerini anlattıktan sonra diyor ki: «Bu özellikler, Kırım tatarcasının Çağatay ve güney türkçelerinin karşılaşmasından doğduğunu bildirmektedir»⁵. Burada «çağatayca» dan maksad her halde sun'î bir kitab-edebiyat dili olan «Çağatay lisanı» olmayıp, Radlof'un «Orta Asya lehceleri» kümesine giren Türkistan Türk lehceleri olsa gerektir. Gerçekten, vaktiyle Kırım yarımadasına doğudan gelerek çeşitli Türk uruğlarına mensûb insanlar dolmuş ve tabiatıyla, beraberlerinde kendi «dilleri» ni de getirmişlerdir. Kırım'daki birçok «Tatar» köylerinin düpedüz Nayman, Mangıt, Barın, Kıpçak, Kongrat, Argın, Kiray, Kırgız, Kazak, Kineges, Toksaba gibi eski Türk uruğlarının adlarını taşıması bu hali açıkça göstermektedir⁶.

Öte yandan, yukarıda gördüğümüz üzere, Çobanzade Kırım (daha doğrusu kuzey Kırım) lehcesini eski Kuman (Kıpçak) lehcesine bağlamaktadır ki başka dilciler de, bu Kırım diyeleğini dahi içine alan; Radlof'a göre «Batı», Korş'a göre «Kuzey»; Samoyloviç'e göre «Batı-kuzey» lehceleri kümesini toptan Kumancaya dayamaktadırlar.

Bu lehcenin özellikleri: Çobanzade şiirlerinin dili olan kuzey Kırım (Çöl Tatar) ağzının fonetik ve morfolojik bakımdan başlıca özellikleri; dolayısıyla güney lehcelерinden (bu arada Anadolu-İstanbul ağzından) bu bakımlardan farklı olan tarafları nelerdir?

⁴ *Türk-Tatar lisanıyatına medhal*, Bakû 1924, s. 82-83.

⁵ *Kırım-Tatar ilmi sarfı*, s. 178.

⁶ Bu kabilden köy adları için, Sivastopol imamı İsmail Cemâleddin-oğlu tarafından düzenlenip 1918 yılında Simferopol (Akmesaid) şehrinde basılmış olan Kırım haritasına bir göz gezdirmek yeter.

I. FONETİK BAKIMINDAN

1. Diğer ba'zı Türk lehçelerinde (bu arada güney diyeleklerinde) kelime başlarındaki (y) sesinin yerini bu lehcede (c) sesi almaktadır. Örnekler :

Yurt	Curt
Yer	Cer
Yaşamak	Caşamak
Yiğit	Cigit
Yürümek	Cürümek ve b.

2. Güney lehçelerinde (bu arada Türkiye lehçesinde) birinci şahıs zahirinin ilk sesi (b) iken bu lehcede (m) dir. Örnekler :

Ben	Men
Bana	Mağa

Öteki lehçelerde kelime başındaki (b) sesi yerine bu lehcede (m) sesinin kullanılması şahıs zahirine de âid bir hususiyet değildir; başka sözlerde de vardır.

Örnekler :	Burun	Murun
	Boyun	Moyun
	Bıyık	Mıyık
	Punar	Munar ve b.

Bu (b)–(m) nöbetleşmesinin türkçemizde çok eski olduğu anlaşılmaktadır. Daha Kâşgarlı Mahmud «Türkler» in (yâni Kâşgar ve dolaylarında yaşayan Türklerin) (m) li biçimi; Oğuzlarla Kıpçakların ise (b) li biçimi kullandıklarını yazmaktadır⁷. Örnekler :

<i>Birinciler :</i>	<i>İkinciler :</i>
Men bardım	Ben bardım
Mün (çorba)	Bün.

Şunu da kaydedelim ki bu maddede olduğu gibi, birtakım başka sözlerin söylenişi hususunda da Kâşgarlı Mahmud Oğuzlarla Kıpçakları birleştirmektedir. Her halde bu hüküm o sıralarda henüz Kıpçak adının Kuman adı ile eş mânada olarak kullanılmamasından; Oğuz diyeleğiyle Kıpçak diyeleğinin vâzih bir surette ayrılmış olmamasından ileri gelmiş olsa gerektir.

⁷ *Divānu lügātî't-türk*, I, 32.

3. Kelime başındaki (v) sesi yerine bu lehcede (b) sesi gelir. Örnekler :

Var	Bar
Varmak	Barmak
Vermek	Bermek ve b.

4. Birtakım sözlerin (isim ve fiillerin) başlarındaki sert (tonsuz) (t) ve (k) sesleri güney lehcelerinde, hele Batı Anadolu-İstanbul ağzında yumuşak (tonlu) (d) ve (g) kılığına girmişken bahis mevzûu olan lehcede eskisi gibi kalmıştır. Örnekler :

Dil	Til	Görmek	Körmek
Diş	Tiş	Gülmek	Külmek
Dip	Tüp	Göl	Köl
Dar	Tar	Gerek	Kerek
Dik	Tik	Gelmek	Kelmek
Dikmek	Tikmek	Gök	Kök
Göz	Köz	Gönül	Könül

5. Öteki lehcelerde (bu arada İstanbul ağzında) söz sonunda heceyi kapatan (g—ğ) sesinin yerini bu lehcede ve soydaşlarında (v—w) sesi almıştır. Örnekler :

Dağ	Tav (w)
Sag (ğ)	Sav (w)
Bag (ğ)	Bav (w)
Yag (ğ)	Yav (w) ⁸

Bu değişme olayı açık hecelerde de görülmektedir. Örnekler :

Buzağı	Buzav (w)
Kırağı	Kırav (w)
Yagı (düşman)	Yav (w)

Hattâ bu hâli müşahede eden ba'zı dil tasnifçileri (meselâ, Samoyloviç) bahis mevzûu olan lehcenin mensub olduğu Türk lehceleri kümesine «Taw lehceleri» adını da takmak istemişlerdir.

6. Ba'zı sözlerin ortasındaki (g) sesi güney lehcelerinde, bu arada İstanbul ağzında, fazla yumuşayıp (y) kılığına girmişken, bu lehcede olduğu gibi kalmıştır. Örnekler :

⁸ Kumancada (yağ) mânâsına gelen (yav) şekli *at-Tuhfa*'da da vardır (bk. B. Atalay, Dizin, s. 281).

Eğer (eyer)	Eger	Buğün (büyün)	Bugün
Eğri	Egri	Değiş-	Degış-
Değer	Deger	Beğen-	Degen-

II. MORFOLOJİK BAKIMDAN

1. Bahis mevzûu olan lehcenin ve soydaşlarının önemli morfolojik özelliklerinden biri, (olmak) yerine (bolmak) biçiminin kullanılmasıdır. Bundan dolayı bu lehcelere «bol lehceleri kümesi» diyenler de vardır. Ba'zı bölgelerde bu, kazancada olduğu gibi (bul) kılığında; çuvaşçada ise (pul) biçimindedir.

Asker *bolduk* urulduk
Cat ellerde kırıldık (Çobanzade'den)

Ayşe *bolğan* bir kızçık
Kök yüzünde yıldızçık (Çobanzade'den)

2. Güney lehcelerinde (mıış) (miş) eki ile biten participium (işm-i fâil) ve naklî mazi şeklinin yerini bahis mevzûu olan lehcede ve soydaşlarında (gan-kan), (gen-ken) ekiyle biten fiil şekli alır. Örnekler :

Okumuş (okuyan)	Okuğan	Bitmiş (biten)	Bitken
Yatmış (yatan)	Yatkan	Ölmüş (ölen)	Ölgen

Haber aldım ölüler *tirilgen* dep
Borlu çalıp Kefe'ge *kirilgen* dep,
Mezarlardan *turğanlar* yeşilbaşlar
Onğmay, ösmiy *sürüngen* garıp çaşlar (Ç.Zade'den).

Görülüyor ki bu şekil geçmiş zaman işini gösterdiği gibi, şimdiki zaman işini de ifade eder.

3. Türkçemizde, tahmin olunduğuna göre, akkuzatif (mef'ulünbih) (nı-ni) ekiyle belirtilirdi. Sonraları kimi lehcelerde bu ekin (n) sesi düşmüş, yalnız (i-ı) sesi kalmıştır. Bahis mevzûu olan lehceyle soydaşlarında eski şekil tutunmuştur. Örnekler :

Atı tuttu *Atnı* tuttu
Bizi bekleme *Bizni* bekleme.

Kızlar koran tepkende
Köznü közler öpkende (Ç.Zade'den).

İzafet takımında ise, muzaf dediğimiz kelimenin akkuzatif halinde güney lehcelerinde iki ünlü(vokal)yü tefrik için (n) ünsüzü (konsonu)

meydana çıkar; meselâ: Turğudun *arkadaşını* gördüm, denir. Kuzey Kırım lehcesiyle soydaşlarında ise, ekin son seslisi düşer, hece sessiz (n) ile kapanır. Meselâ, *atın sürdü; kitabın açtı*, denir.

Bütün Şark sarhoş dernekte, toйда
Çubuğun savura, *afyonun cuta*. (Ç. Zade'den)

Bir kün Tandu *okun, yayın*
Tagıp atka atlandı.... (Çobanzade'den).

Gerek Çağataycada, gerek Ön Asya'da yazılan birtakım eski eserlerde bu şekil üstündür.

Bî sebab sanmanğ Fuzulî'ning melâmet *çektigin*
Bî haberdır *meşrebin* ehl-i riyadan saklamaz.

4. Datif halinin eki olan (ga-ka) (ge-ke)'nin ünsüzü güney lehcelerinde düşmek suretiyle hafiflemişken Kuzey Kırım diyeleğinde olduğu gibi durmaktadır. Örnekler :

Olarğa	Onlara	Curtka	Yurda
Atka	Ata	Bizge	Bize
Ormanğa	Ormana	Sütke	Süte

Biri açkan kitapnı: «lânet!» diy..
Hülâku'ga, Batı-ğanğa, Timir'ge
Biri yazğan tarihni: «Barbar» diy
Bir vaqıtlar moyun bükken emirge (Ç.Zade'den).

5. Kuzey Kırım lehcesinde hal sığasının eki emir şekli ünsüzle biten fiillerde (a-ä) olup ünlü ile biten fiillerde (y) dir. Örnekler :

At-	Ata (atıyor)	Kör-	Körä
Kel-	Kelä	Yasa-	Yasay
Al-	Ala	Kara-	Karay
Bil-	Bilä	Bile-	Biley

Son olarak, daha bir özelliği anlattıktan sonra bu bahsi kapatalım: Çobanzade'nin şiirlerinde de sık-sık karşılaştığımız *man-men* biçiminde bir son-ek vardır ki bu, B. Atalay'ın ele aldığı *man-men* edatından başkadır. Şöyleki bu, (bile, bilen, birle, birlen, ile, ilen) gibi beraberlik, birliktelik veya aygıtlık ifade eden bir ektir. Yaşayan Kazak, Kırgız lehcelerindeki şekli *mênên*'dir (Budagov II, 256 ve Yudaşkin). Belki eskiden mevzûubahs lehcede de *manan-menen* iken, sonraları kısalarak bu biçime girmiştir:

Atka minip batırlar+man
Bazı cılap, bazı külüp.

Seniğ+men düşmanğa
Yarlıklar yazsam..

(Çobanzade'den)

Çobanzade'nin şiirleri, ileride canlı halde bulunması belki de güç-
leşecek Kırım Türk çöl ağzının çok güzel ve parlak örneklerdir. Bu
şiirlerin çoğu 3×4 ve 5×6 parmak hesabıyla düzülmüştür. Ancak
şâir aynı nazımda bile bu ölçülere sım-sıkı bağlı kalmamakta, yani
arada bir mâna ve duygular nazım kalıbına sığmamayıp taşmaktadır.

III

ŞİİRLERİNİN ÖZÜ VE BÖLÜMLERİ

Öz ve gaye: Çobanzade yalnız kafiyece nâzım olmayıp, fikir ve
mânaları hayâllerle belirten ve açıklayan başarılı, gerçek bir şâir ve
ileri bir sanatkârdır. Ama o, «san'at san'at içindir» umdesine bağlı
kalmayıp düşünce ve gayelerini yalın san'at uğruna feda etmez. Onun
şiirlerindeki temel öz ve kudsî amaç nelerdir? Benim anlayışıma göre
bunların en büyük kısmında halkın tasaları, kaygu ve umutları teren-
nüm edilmekle beraber, şâir yalnız dert yanmakla, daha doğrusu yurt
ve ilin derdine yanmakla, kalmayıp, halk diliyle söylenen bu düzenli
ve ölçülü sözlerle halk kültelerine te'sir etmek, onları uyandırmak ve
uyarmağı da göz önünde tutmaktadır. Şöyle ki öz kavmini ortaçağ
düşünüşünden, eskimiş şarklı hayat görüşünden kurtarıp, yeniçağ me-
deniyeti, müsbet bilim, doğru düşünüş yoluna çıkarmak şâirin bu
te'sirden güttüğü başlıca ve kudsî gayelerdir. Müslüman-Türk kadı-
nını bunaltıcı kapalı yaşayıştan sıyrılarak cemiyet hayatına katışması
ve bu alanda erkekle yanyana çalışması da bu yüce gayenin içinde-
dir. Şâirin koşuklarında geçen «Esmâ», bence, müslüman-Türk kadın-
lığının bir sembolü sayılmalıdır.

Kalk Esmâ kardaşım,
Kiy sırmalı fesiğ !
Barâyık kol-kolğa
Şu korkunç toyğa !

Kenğ koşu cerinde
Kalmayım canğgız,
Körünsün Esmânıñ
Sırmalı fesi !⁹

Şiirlerinin bölümleri: Çobanzade'nin koşuklarını kabataslak şu
şekilde bölümlemek mümkün gibi görünüyor : 1) Kaval sesleri ; 2) şâir
ve hayat ; 3) geçmişten gölgeler ; 4) çocukluk-gençlik ; 5) mizahî şiir-

⁹ Bu yazının sonunda küçük bir Sözlük vardır.

ler ve 6) ölüm terâneleri. Bunlardan ilki, 'şâirin kendi eliyle yazılmış olan bir şiirler mecmuasında zaten bulunuyordu; Şâirimizin elbette bilerek, sezerek koyduğu bu şiirsel başlık tam yerinde sayılmalıdır. Bu bölümde daha çok halkın tasalarını, dert ve rüyalarını terennüm eden şiirler bir araya getirilebilir. Gerçekten, bu türlü şiirlerde şâirin kavalı da, sesi de yankı bulunmaktadır...

Ba'zı örnekler :

U M U T

Buzlaşan cerler, ağaçlar siyah,	Köklerde çaşın bulutlar soksa..
Bir suvuk cel ese, karlarını cıya..	Tez irir buzlar, çeşirir otlar,
Boşalğan çöller, tınışsız, tüssüz,	Cay kelir elge, bülbüller kutlar..
Coleılar bekley : collar hep izsiz.	Bir keçe çaşırın köklerden tüşer
Köz köre munu, «bolmaz» diy «bahar»	Bir çeşil kilim, çeçekli dülber..
Çeşermez cerler, erimez bu qar..	Bir güneş çıksa keter bu künler,
Bilemen lâkin bir güneş çıksa,	Bir bahar kelir, başlar düğünler..

*

Menim de kış bar ƙalbimde bugün	Bilemen lâkin kelir bir sevgi,
Cüregim buzlu, kaygulu, küskün..	Şen bolur ömrüm, yıldızım cenği,
Yarınım nursuz, köklerim bulut,	Bu süygü ƙalbime ışığın salır,
Her küanü könglüm diy : «Unut, unut!»	Duyğular ƙaynar, ƙayğum çoğalır.

Budapeşte, 17 Şubat 1920.

D U M A N

(SİS)

Yüksek tavlarnıñ töbesi duman	Aylana tav başın, çöllerge cürmi,
Büyük cigitlerniñ türbesi duman,	Ƙapatƙan közlerin : cerlerini körmü
Beklenmez işlerniñ nefesi duman,	Bir rüzgâr çıkıp da aşağı sürmi,
Kanlı cenklerniñ arfesi duman,	Tavlarda ilinip kala, diy, duman.
Eğilip bakar da, süzülüp kirer,	Beti bar, közleri körünmi Şarƙ'ınıñ,
Küler de, öper de ƙolların kerer,	Derdi bar, yaşları tökülmi Şarƙ'ınıñ,
Akıllı, okumuş cigittir duman.	Tili bar sözleri, işilmi Şarƙ'ınıñ,
Büyük denggizlerden alır coƙrağın,	Çölleri, gölleri, êlleri duman.
Daim yükseklerde kurar ƙonağın,	Batı rüzgârı, kıbla-sırt boranı,
Hiç kimse bilalmaz onunğ durağın,	Esmi tirilmez Ƙıtay'ı, İran'ı,
Azadtır, keyiflidir ƙarulu duman.	Çeşermez kum çölü, cürmez kervanı,
Tilese cavındur, tilese burçak,	Essin Batı celleri, tez cavsın duman.
Ƙâh suvuk-buz, ƙâh ateş-sıcak,	Dumanlar oynasa çaşınlar tuvar,
Ƙâh üfler söndürür, ƙâh yakar ocak :	Azgana cılasa tavlarnı cuvar,
Bilâmez, anğlanmaz baladır duman.	Kim bilsin, ne günü, kayerge cavar,

Bir cavsa dünyalar devirir duman.

B U L U T L A R, B U L U T L A R !

Bulutlar, bulutlar, gezici bulutlar,
Çungar'ga, Ƙıtay'ga cetici bulutlar !

Alıngız meni de könglüm açılın,
Közümde çaşlarım curtuma açılın.

Bulutlar, bulutlar, burçaklı bulutlar, Al, yeşil, sarılı, kuşaklı bulutlar !	Alınğız, keteyik bek uzak ecrlerge, Salğır'da ketenin ağarıkan dülberge.
*	
Bulutlar, bulutlar, ölmek istermen Ölgensonğ köklerde külmek istermen,	Alınğız keteyik dünyalar çetine, Karayık yakından Çulpan'ınınğ betine.
*	
Bulutlar, bulutlar, kamaşlık köllerde, Yıldızlar titregen o uçsuz çöllerde,	Meni de alınğız, kürüldep cavsanğız, Tavlarğa sıpanıp, deryaga avsanğız !
*	
Bulutlar, bulutlar, kayerden kelesiz? Köyümden, anamdan ne haber bilesiz?	Aytınğız barabar tuydurmay cılayık, Collarğa tüşiyik, sararıp-solayık.
*	
Bulutlar, bulutlar, caylavga ketinğiz, Esmamnı körsenğiz selâmlar atinğiz,	Çaykanğız anamnınğ o caşlı közlerin, Kolların öpünğüz, unutsun kederin.

Şâir ve hayat bölümüne gelince bunda da şâirimizin görüşünden uzaklaşmış değiliz. Şöyle ki Çobanzade Kırım'da Akmesicid şehrinde yayınladığı *Boran* adlı risaledeki şiirlerini iki bölüme ayırıp bir bölümüne *Şâir*, öteki bölümüne *Hayat* mânasına gelen *Caşav* başlıklarını koymuştur. Biz ise bu iki başlığı birleştirmek suretiyle *Şâir ve hayat* biçimine soktuk. Bu başlığı taşıyan koşuklar daha çok şâirin hayat görüşünü aksettiren; iç dünyasını, ulvî duygularını dile getiren örneklerdir :

BİR SARAY KURACAKMAN

Bir saray kuracakman : han bolmasın içinde
 Kıl, ırğat, açlık, horluk, kan bolmasın içinde.
 Taşın cat ellerden ketirmem hiç,
 Cetişir öz curtumda çıkkan kerpiç..
 Bek yüksek bolmasa da kök töbesi
 Temelli bolsun aydırlık her köşesi..
 Penceresi geniş bolsun, kirsın ışıq,
 Carlığa her kapusu bolsun açık..
 Kesmesin kıbla celin hiçbir üynüñg,
 Bolmasın karaltısı «filan biyniñg».
 Bir saray kuracakman han bolmasın içinde
 Kıl, ırğat, açlık, horluk, kan bolmasın içinde..
 Cıyayım alt-üst etip catkan cerin,
 O eski zor cigitler kemiklerin..
 Bularman balcığını yogurayım
 Her kaberge «Kemik!» dep bakırayım..

*

Şay etip izgüleşsin dört dıvarı,
 Çeşmesi, çeçekleri, kenğ azbarı..
 Taptama izgü cerni endi essiz
 Sal saray, kur devletiñg bolsun essiz..

Lözän, 22 Mayıs 1920.

A H T A B I L S A M !

I

Öksüzge toy bolğanda
 Kalbi kuvañç tolğanda
 Ah tabılsam cırlasam!
 Song oylansam: cılasam.

*

Kalbim taşkan, aķķanda
 Köñglüm umut çakķanda
 Ah tabılsam bakırsam!
 Cigitlerni çakırsam.

*

Köñgül ap-ak ekende
 Ballar, Amin! degende
 Ah tabılsam tilekmen
 Kolumda ak çeçekmen!

*

Dostlarımın angğanda
 Köñgülleri canğanda
 Ah tabılsam sarılsamm
 Közden öpsem: ayrılısam!

*

Kızlar koran tepkende
 Közni közler öpkende
 Ah tabılsam sırada
 Yâr beklesem korada!

*

Cigit ölüm tapķanda
 Üstün çeçek capķanda
 Ah tabılsam cıñğlasam
 Song cırını tıñğlasam!

II

Düşmanlarım külgende
 Baştasımni silgende
 Ah tabılsam atlanıp
 Kamçım dörtke katlanıp!

*

Bahar cetip kelkende
 Tav ceşergen külgende
 Ah tabılsam caylavda
 Fındık, ceviz saylavda!

*

Molla inkâr etkende
 Bilgiğe ters ketkende
 Ah tabılsam, bir küleşem
 Zehirdayın töküleşem!

*

Konğsılarım köçkende
 Song kavesin içkende
 Ah tabılsam «Otur!». dep
 «Öz curtunğday cektur» dep!

*

Cigit aziz belğanda
 Mezarı nur tolğanda
 Ah tabılsam: oylansam
 Kabrin tokuz aylansam!

*

Tavlar kölge kirgende
 Ay ışığın sergende
 Ah tabılsam curtumda
 Tağarçığım sırtımda!

B İ R İ Z İ N B E R İ N Ğ İ Z !

I

Bir izin beringiz: Curtuma kaytayım
 Curtuma kaytayım: derdimni aytayım

*

Batıdan keleyim kanatım açıp
 Suvuğan cürekke ateşler saçıp,

*

Ne mırza bar soyumda, ne aytulı bay
 Babam bir çoban, anañ-zaydabay.

*

Bir izin beringiz: bakırıp gezeyim
 Kırım'da Kâşğar'da ökürüp cürüyim.

*

Bir boran yasavım Tatar çölünde
 Balanın çaganı ğ kayğusuz köñlünde.

II

Bir izin istimen tuydurmay barayım
 Saraylar içine azğana qarayım ...

*

Betleri kırmızı, moyunu kalın
 Baylarğa aytayım: ne saķlay yarın!

*

Ölümünğ tüşüday bolur tüşleri
 Buruşur, mugayır o maylı yüzleri.

*

Bir izin beringiz, o közü caşlı
 Cüregi suvugan, biçimsiz başlı

Köylüğe aytayım öziniñ tilinden
 Keçarıp leriym bilginiñ gülünden.

Nurlansın şimdiki kararsız közü
Bir arslan kesir: yarlıktır sözü.

Bir izin tilimen: bakırıp gezeyim
Kırım'da, Kazan'da «Curtum» dep cürüyim.

Budapeşte, 1 Şubat 1919.

Geçmişten gölgeler: Bugünün tatsız ve renksiz cemiyet hayatını terennüm etmekten bıktığı, usandığı anlarda şâirimiz hayâl ve san'at adesesini mâzinin egemenlik ve hürlik çağlarına yöneltmekte, tarihin ba'zı kahramanlık olaylarını şiir kalıbına dökmektedir: Tandu-Çorabatur gibi il alplarının; bir bakıma haydut ve yolkesen, bir bakıma da mazlum halk kültelerinin koruyucu ve kayıracısı görünen Halim-Aydamak gibi atılgan, pervasız ve sevimli halk yiğitlerinin erkekçe başarılarını ve eşsiz yararlıklarını tasvir eden destanlık parçalar söylemektedir. Bu türlü manzumeleriyle de şâir Türklüğün şerefli ve parlak geçmişini hatırlatıp düşündürmeyi ummaktadır. Zaten şâir bu geçmiş i ikide bir üzüntü ve özleyişle anmaktan geri durmamaktadır:

Asker keçe çarşıdan
Marş çalına, çanğgıra
Herkes keyifli, men küskün:
Tarihimni anğdıra ..

İşte, bu türlü koşuklara *tarihten gölgeler* adını verebiliriz. Örnekler: *Tandu*: Bu, efsanemsi bir halk alpinin adı olsa gerektir. 1919'da İstanbul'da basılan *Kök Kitap*'ta bu destan parçasının başlığı *Çora-batur* diye yazılmışsa da, şâirimizin kendi eliyle yazılmış olan bir defterde *Tandu* şeklindedir. Çora-batur, hem kırımılarcı, hem kazanlılarca ve başka ba'zı Türk uruğlarınınca tanınmış, efsanemsi değil de, tarihî bir alp (kahraman) dır. Biz burada şâirin bu destanî parçasından yalnız örnek olmak üzere, ba'zı kısımlarını alıyoruz.

«Aksakallı, nur çıraylı bir katçık» anlatıyor:

I

Erte erte zamanlarda
Bek batır bir çağ bar edi.

*

Küçü uçsuz, sözü ötkür
Bek bilgili, bek şaylı
Atı toru, özü sarı
Kalpagı çal, tonu maylı.

*

Atı bolgan cigitlerge
Ad ne kerek diy turganlar
Şay bolsa da anasından
Adı bunun *Tandu* edi.

*

Babaları Sagır Tavda
Arslan avlap, pars organlar

II

Bu cigitler mezarsız şay
Kartallarday kondu ketti.

*

Bir kün Tandu okun, yayın
Tagıp atka atlandı
Kökçe-Tav'ga barıp biraz
Avlaamakçı oylandı.

*

«Mehmed», dedi, «sizler kalıp
Üynüng işin karangız
Biz bu halknıng Tanrı emri
Batırları bolamız»;

*

Kardaşları bu sözlerden
Bek mugayıp köpürdiler

«Tek hatunga; sen kal colni
Üyni kara, süpür» diyler.

*

Dedi Tandu: «Atlanıñız
«Bizge bir col kısmet eken»
Azrail'ni kıdırayık
Qayda ölüm hazırlagan»

*

Kıskası song bu üç kardaş
Quşandılar, atlandılar
Da! degende uzaklarda
Cok boldılar, saklandılar.

*

Bara ketip o keçe bir
Tavga konak saldılar
Bir cangınday ateş cagıp
Çevresinde yuku aldılar.

*

Tağ atkanda tavdan cıgıp
Bir togayga teprendiler
Bu togayda kişnep turgan
Bir at körüp seskendiler.

*

At katında kanga pişken
Bir caş cata serilip
Kılıç kından carım çıkkın
Yayı kalgan kerilip.

*

Caş bularga, can bergende
Küldü, hatır soradı
Tandu başta munı caşnıñ
Merdligine coradı.

*

Da! degende caşnıñ betin
Al cavlıkman şildiler
Bu caş cigit toğanları
Alyok eken: bildiler.

*

Köpke ozmay Alyok ecel
Melegimen uzlaştı
Tek qolından bir kaatçık
Tüşti kanga bulaştı.

*

Kaatçıkka eazgan birkaç
Sözün biz de karayık:
Bu ölümünñ karsanbanıñ
Negizine barayık!

*

«Menim anakarındaşım
Tuvgançıgım batır-Tandu!

«Menim cap-caş yıldızçıgım
Bıyerlerde tüştü, candı.

*

Eger benim kanımni sen
Qanlar töküp almasağ

Cer cüzünde cav qanından
Qara tavlur salmasağ
On parmagım on caş bolup
Senden haqqın tilicek;

*

Ahmed, Mehmed Alyok için.
Kenğ bir mezar kazdılar
Qatındaki sert qayağa
Kim ekenin cazdılar.

*

Duâdan song cavni izlep
Kuşday uçup kettiler
Bir zaman song tav içinde
Bir qalege cetttiler.

*

«Sizge aşaycak kişi kerek»
Dedi Tandu bularnıñ
Başlarına; taş üydi
Cüz arşınlık divarnıñ.

*

Meger bıyer Kaftavınıñ
Cin eliniñ kenariken
Cavın, yıldız, cel, sazagan
Caşın, boran pınariken.

*

Akşam cetti, kün kavuştı.
Ak qanatlı caş kızlar
Qale içinde oynastılar
Feslerinde yıldızlar.

*

Tandu-batır bek tüşünüp
Çıñgladı bu perilerge
Cinler de öz tillerimen
Cilvelendi çerilerge.

*

Perilerniñ qanatlangan
Soylarına gem attılar
Qoran tebip, çıñğlar aytıp
Kaftavını çıñglattılar.

*

Bu batırlar perilerden
Bal-may bolup oturganda
Birev keldi omuzunda
Toksın selbi, tokuz manda..

Mandalarnı büklep attı
Tüpsüz kuyu bir kazanga
Selbilerni congga etip
Ateş berdi bir ormanga.

*

Kale içinde çaş emegen
Munı tuydı şay bakırdı:
Ay kart obur bu yağmacı
Tatarlarnı kim çakırdı?

*

Bu vakıttı çaş batırlar
Birin peri tizinde
Esirgenler: ne aşıret,
Ne dünya bar közündü.

*

Sezgin Tandu bu sözlerden
Başın silkti, uyandı
Kılıcını bir siltedi
Her cer kanga boyandı.

*

Periler hep ötün kustı
Ay colından adaştı
Mezardaki kart batırlar
Birbirine karaştı...

*

«Atış, tutuş, soğuş, küreş
Ne tilesenğ hazırman
Cin periden, cavdan, tavdan
Tartınmagan Tatarman.»

*

Atıştırlar, soğuştırlar
Küreşmeğe kaldı sonğ iş
Vay başına emegenninğ
Ayagını bassa kıyıış.

*

Canbaşka-aldı «ay!» dedirtmi
Takır cerge sapladı
Mindi üstüne, cav közünü
Ölüm tüşü kapladı.

*

«Şimdi» dedi «ayt karayım
Tuvğanımnı kim öltürgen?
«Sen mi boldunğ yoksam
Sığa tanış başka emegen?»

*

«Alyok degen tuğanınğnı
Men urmadın, hiç körmedim»
«Sizniñ halktan hiç birine
«Oyt!» de, nedim, el sürmedim»

«Tek bir kerre bizniñ yaknıñ
Bek aytulı perisinden
Eşittim ki cin hannıñ
Caş kızına köñül bergen;

*

Bu kız üçün alayımızdan
Batır, zengin, tüklü, dülber
Bir emegen mirzasıman
Künneşkenler, tartışkanlar...

*

Bu emegen kar cavidırgan
Bulutlarga cetip turgan
Safi tunçtan bir kalede
Ak mermerden saray kurgan.

*

Sayısı çok maldan başka
Üç baş kaşka atı da bär:
Birinci at bir üç künde
Bütün dünyanı aylanar.

*

İkinçi at bu colnı bir
Bütün künde dolana
Üçüncüsü bir künde üç
Aylangansonğ huylana.

*

«E.negenninğ özü de bek
Ok atmakta kâmil kişi
«Onunğ ile boy ölçüşmek
Tuvul hiçbir adam işi»

*

«Bu kalege nasıl etip
Canaşmalı? dedi Ahmed
«Munu aytmak hem mirzama
«Hem curtuma bir hiyanet»

*

«Sening bu sonğ aytkan sözünğ
Men bek togru, hak köremen
«Bununğ üçün seni şindi
Kart babanğa ciberemen»

*

Tanğ atkanda cetiştiler
Kılıçların kayray, kayray
Kalay etip, kaysı coldan?
Cigit sırrın ayıp bolmay.

*

Bek balaban, bek kö.üklü
Alğı emegen mirzasını
Hiç kıynamay öltürdiler
Afettiler künasını.

Malın-mülkün çıplaklara
Üleştirip bitirgensonğ
Kaşka, tori aygırlarman
Teprendiler uzaklara.

*

«Şindi sıra cin hanınınğ»
Dedi Tandu atın sıpap
«Cin hanından kız alaman
Kılıcımın kuda yasap»

*

Köpke ozmay Ulu Tanğrım
Bu tilegin kabul etti
Cin hanınınğ sarayına
Birkaç künde keldi cetti.

*

Üy içinde altun, inci
Tuyaklardan taht kurulgan
Kadı, imam, ulu baylar
Caş periler hep cıyılğan.

*

Bular bizning kişilerge
Bek yakından uşap kete
Bizning halktan tek kuyrugı,
Möynüzleri ayırt ete..

*

Kimisininğ saçları bar
Cer süpüre, toz kötere
Kimsinde bir sakal bar:
Hak! degende kökke cete.

Kuyruklular kurulganlar
Möynüzlününğ moynu bükük
Bularda da ayrı tuvgan
Mırza, kara, büyük, küçük.

*

Herkes bir iş tabıp hanga
Öz başını sıpatmakta
Bu bir cakta Tandu-batır
Han kızını aldatmakta:

«Kök töbeli saray salıp
Al duvaklar kiydirirmen
Kırk güngeçe toylar yasap
Tüp Çungarga nâm berirmen»

Dedi Tandu cin kanige
Kani buga razı boldı
Atka mindi batırlarman
Bazı cılap, bazı küldi.

*

Birkaç kün sonğ sav-selâmet
Tüp Çungar'ga cetiştirler.
Davul-zorna, al duvakman
Tanğrı emri birleştirler.

*

Biz de toyda sagdıç bolup
Köp yararlık köstergemiz
Niçe peri süzüldürüp
Al kelinni köstergemiz.

Budapeşte, 3 Aralık 1914.

Mizahî şiirleri: Çobanzade az da olsa mizahî koşuklar da yazmıştır. Bu mizahî şiirlerle o, bugünkü öz halkının ne derece tereddî ettiğini, küçüldüğünü, benliğini unuttuğunu; bir bakıma acıklı, bir bakıma da gülünç bir duruma düştüğünü tasvir etmek istemiştir ki bunun ifade ettiği mâna da, başka bir şâirin dediği gibi, «güleriz ağlanacak halimize» den başka bir şey değildir. Örnekler:

M E Z A D

Alçak üyden enğkiyüp
Yipek, yıbırşım kiyib,
Kölunda legen kumanlar,
Omzında şallar, yorganlar,
Çıka tellâl tüşüncemen, kayguman,
Selâm bere her ötkenge saygıman!...
Ogur ola Kurtali akam!.. bakıra,
Herkes biraz, soraştırı, çakıra..
— Alınğız ey! Ümmet Mamet alınğız!

Taze mallar alıp, topla kalıngız!
 Parıl parıl parıldagan farfur çini filcanlar!
 Yipek gölmek, hesab yüzbez, atlas, şaliy kaftanlar!
 Kalaylı kazan, sayatlı sini, sadepli kürsi, altın fes,
 Az kullangan, cenği mallar, tüşünmesin, alsın her kes!

*

Munav tesbih, sizge ömür, yetmişlik bir imamning!
 Munav kâzan, halerden ketken kudamning!
 Şaliy kaftan, atlas yorgan «ince» den ölgen Gülsümning!
 Muna kaşık, bir sofralık!..
 Muna sahan, bir sıralık!..
 Muna poşu, muna elbez,
 Muna yüzbez, muna fes!..
 Muna mevlüd, ta'birname, mamediy, müşşançün ırımlar,
 Karınea duva, kuluç sohta, ayle etne tılsımlar!..

*

Koldan köçe şeyler üydekisin çakıra,
 Eski kele Kurtalige, ala Kurtiy çanğıra..
 Eski tesbih kolunda,
 Namaz kıla hak yolunda,
 Eski kazan şakırday, pişe kene şu botka;
 Kene şu eski cezbese süre otka..
 Kene şu kart tellâldan
 Algan şeymen toy ete, işin köre,
 Kapana eski yorgannı, eski tiş köre..
 Kene şu ta'birnamemen ta'birliy tüşün,
 Hayırğa yoray geleceğin, bugünün ve geçmişin..

Akmescid, 12 Eylül 1922.

KALPAK MAHRACI

(KALPAK ZİYAFETİ)

Aeroplan aylana tınç avede
 Otıra edik cıylşıp biz kavede.
 — Kurtasan akam bağçanı minğge satkan..
 — Men Beriyeft bogazdan borçka batkan..
 — Bu karşıda kurulgan herif kim ya?
 — Abkadırning ortaqı Morduğay İlya..
 — Kılçura Aziz kene de kum saça diy..
 — Aysa içip yürsin mi sendiy, mendiy?..
 O devletli öz işin özi biler,
 Ka, bakayım ne diyçek biziñkiler?..
 Olan bir kaç «çort» bile birkaç «şaytan»
 Song her şeyge küleler! hepsine arkan.
 — Karasa! anav keçkenge «Marusâ» degen!
 Haygidi akçanğ bolsa da bir keyif etsenğ!
 — Keçende bir tavlandık ya Seydamet!
 — Ulan vazgeç, her lafı yerinde et!

Bizdiy daha köp edi Dertleşkenler,
 Kirip keldi, İçki-yak «Sarı Server».
 Tujurka kiygen üstüne, artı yırtmaç!
 Iştanı deseng, kalife-kadife kumaç!
 Çızmalar parılday, katmerli konuç.
 — Selâm!
 — Aleyküm selâm, hoş kelding' gaspadin paniç!
 — Ya kalpagın baksangız, yalama-filiz!..
 — Bizning kalpak on cıllık: sanki kiyiz!
 — Kaçka aldındı, kayerden, ne istedi?..
 — Moşu'dan aldım, fiyatı yigirmi yedi..
 — Tıpkı özingdey çal kalpak men yasatdım.
 Kırkka aldım, sıkışdım, onga satdım.
 — Haydi Server, başingda palansın, kardaş!
 — Ka endi ne istisiz?.. alayım mahraç!
 — Alacak bolsang mahraç al, kalpakka uysun
 Dost-düşmanınğ bareme kulagı duysun.
 Hazırlıkni koklagan hazayin yetip:
 — Buyur, diy, artka, oturing' «aru» etip!
 Bugün kebab, sarmam bar, katıklı küfte..
 — Bir az da salat yaparsing, tökip sirke,
 Anav sudan ber kana, bir-eki-şişe!
 Özing çekil, «Daşa» nı koy bu işke!..
 — Baş üstüne! diy, aşçı Söyin ağa,
 Kalganın özüm bilermen.. ka sofraga!..
 — Daşa! tıy Server znay?, neznay?.. yahşı,
 Mabettlikke ka Server! kana bir çakçı!..
 — Anav Türükler, eşitding mi, şapke kiygen!
 Turgan cerde olarga ne ölet tiygen!
 — Yalvarsa bermem kalpaknı ming şapkege,
 Kana içeyik! kadeler etmesin öpke!
 Hazâyin kene aylana, oktala içke:
 — Eyilikmen kiy Server! o da içe..
 Kirip keke birevi akırtından,
 İçki içmez, su keçmez sohta Sülman..
 — Hayırlı olsun bilader Server efendi
 Sizni kutlay tatarnıng medeniyeti!
 İnsan özin menligin saklamalı,
 Kulturasın her zaman yaklamalı!
 Namazdan turdım azgana çıkayım dedim,
 Sizlerni kördim, yok boldı içimde derdim.
 — Buyuring' Sülman efendi, buyur, aşı!
 — Ne degenin angladındı mı?... Sülman yaşa!..
 — Men içmem tek aşarman sarma, kebab..
 İçseng aşka cer kalmay.. Ne ince hesab!..
 «S kalpakom! diy aşçı kart İvan da,
 Boğata stakan rakını bir tutkanda.
 Ketken sayın cıyıla, köbeye halk.

Hey mübarek çal teri.. ete balk, balk!
 Çalgılar kele, uralar, üfüreler,
 «Hayırlı, babam!...» içeler, tüküreler..
 — Ka Böremet. bir ava bağışlaçı!
 Kana Server, kadeni nagışlaçı!..
 «Haydi ballar alınız!.. diy Böramet,
 Sizgırıp, vızlap başlana bir kıyamet :
 «Köter kalpak perçeming kütelensin!
 Yansın düşman cüregi meltelensin!»

Bakü, 20 Kasım 1926.

Ölüm terâneleri : Şâir mensub olduğu halkın derdine yanıp-yakılıyor; onun hisli yüreği umutla yeis arasında çırpınıyor. Bu, onun koşuklarında başlıca temayüldür. Ancak başka insanlar gibi şâir de bu ağır ve üzücü duygulardan kurtulmak ihtiyacını hisseder tabii. İşte bu gibi bir ihtiyaç duyduğu anlarda o gam ve kasavetten uzak çocukluk-geçenlik günlerini ve kendi halkının mazisinin şanlı devirlerini terennüm etmekle avunuyor. Amma Çobanzade'nin koşukları bir bütün olarak alınır ve dikkatle incelenirse onlarda iyimserlikten ziyade kötümserlik ruhu üstün görünmektedir. Umut ışığı arada bir parlamakta ise de, çabucak sönüp gitmektedir. Denebilir ki ruhunu saran kötümserlik hissi şâiri sık-sık umutsuzluğa sürüklemekte ve bunun hazin sonucu olan *ölüm*'ü aratmaktadır. Şâir kendi feci âkıbetini ve mensub olduğu Türk zümresinin başına gelen millî trajediyi önceden sezmiş gibi görünüyor. Şâirin bu duyuş havasında bir çeşit «kehânet» de sezmek mümkündür. Zâten ozan(şâir)'larla kam(kâhin)'lar aynı soydan insanlar değil midirler? Acıklı âkıbet meydandadır: gerek bizzat şâir ve gerekse onun, derdine yandığı Türk zümresi, ne yazık ki, tarihe birer *martyr* olarak geçeceklerdir.

İşte, şâirin bu gibi koşuklarına *ölüm terâneleri* adını vermekle biz pek yanılmış olmadığımızı sanmaktayız. Örnekler :

I

Ölümünden korkmayaman gafiller gibik
 Öleyim tavlarda: aslım da kiyik
 Bir ölü bolayım mezarsız, taşsız,

II

Hatimsiz, zikirsiz, yalancı gözyaşsız.
 Tiymesin tenime titregen eller,
 «Öldü» demesin tuvmadan ölgenler..
 «Yanık kaval» dan.

Y A H Ş I Ö L Ü M

I

Haygidi tavlur, çalargan tavlur!
 Bir ırmak bolsam, sınırsam kölge
 Ya bir köl bolup da serilsen çölge.
 Kart bir çom bolayım girdaplar üstünde
 Çevirsin gevdemni karulı seller
 Koparsın tamırdan bir korkunç boran,
 Dalgadan dalgaga şıyrısın celler..

II

Ya çaşın soksun da siyartsın könglüm,
 Ay! demi söniyim, tutulsun tilim..
 Men bilmi tuvdum, bilip ölemen,
 Tuvganda cıladım, ölgende külemen.
 Her akşam, saba budur tileğim :
 «Ey Tanğrım, ber mağa bir yahşı ölüm!»

Ö L Ü M V E K A Y T A R M A ¹⁰

I

Könglümnü türküler bek yahşı eandırma
 Şu dünya zavkları aslı da kandırma,
 Çal ölüm, öp ölüm, oyna, tokta,
 Maga sen kerekisin, bir de kaytarma!

*

Altınday saçlarınğ betimni sıpay,
 Közlerinğ közümdə boranlar yasay
 Süyemen saçlarınğ ölümge tarta,
 Mezarga yakınmız: çal bir kaytarma!

II

Süyemen munarlı hasta közlerni,
 Süyemen mânası gerçek sözlerni
 Ölümge uşay, ölümnü ağıdıra,
 Kiçkine kalbni dağıtkan kaytarma.

*

Mahşerde siz meni hiç kaldırmangız,
 Katımda Surlarını hiç çaldırmangız,
 Ölümnü taparman azgana tursam da
 Maga ölüm kerek, bir de kaytarma.

B İ R B A Ş K A S I

Cenazemni saba bolsa cıysınlar,
 Güneş tuvsun, kene bazar açılın!
 Hiç kelmesin bek darılsa kart imam
 Song columda meni canğgız taşlasın!

Yamanlarlar bir vakitkeç dostlarım,
 Keçer zaman, cenğı ölümler unutturur
 Cenazemni; daim çökken kabrine..
 Bir gül biter, kene başlar baharım..

S Ö Z L Ü K

A

Adaş— Yolunu şaşırmaq
 Akırtın Yavaşça
 Arkan Halat, kemend
 Alayı Hepsi
 Alğı Öndeki, ileri gelen
 Aru Güzel, yakışıklı
 Aşa— Yemek
 Ave Hava
 Aylan— Dolaşmak, dolanmak,
 dönmek
 Ayle Sihir, büyü
 Ayt— Söylemek, demek
 Aytulı Tanınmış, nâmdar
 Azbar Avlu
 Azğana Azacak

B

Bala Çocuk
 Balaban Kocaman

Bal-may Tatlı-tatlı
 Barem Bari
 Baştaşı Mezartaşı
 Batır Bahadır, cesûr
 Bay Zengin
 Bet Yüz
 Biy Bey, beğ
 Bıyır Bu yer
 Boran Bora, fırtına
 Botka Lapa, taneleri ezilmiş pilâv
 Buğa Buna (işâret zamirinin
 datif şekli)
 Burçak Gökten yağan dolu

C

Cak—yak Yan, cihet
 Canğgız Yanlız
 Canğgıra— Gürlemek, çınlamak
 Cap—yap Kapamak, örtmek

¹⁰ «Kaytarma» Kırım Türklerinde bir oyun havasıdır.

Carlı = *yarlı* < *yarlıg* Fakir
Caş-yaş Genç
Caşın Şimşek
Caşırın Gizlice
Cav > yav < yağ Düşman
Cavın Yağış
Cavlık < yağlık Başörtüsü, mendil
Cay Yaz
Caylav Yaylak, yayla
Cel Yel, ruzgâr
Cengi Yeni
Ceşer — Yeşermek
Cet — Yetmek, yetişmek, varmak
Cıla < yığla — Ağlamak
Cır — Türkü, şarkı
Cırla — Yırlamak, ırlamak, terennüm etmek
Cıy — Yığmak, toplamak
Cogal — Kaybolmak
Cora — Yormak, yorumlamak
Cu > yu — Yıkamak

Ç

Çal Boz (renk)
Çayka — Çalkalamak
Çingla — Çing (türkü) söylemek
Çom Bir çeşit balık (?)
Çokrak Kaynak, menba, pınar
«Çort» Şeytan (rusçadan)
Çungar Kırım'da bir bölge
Çulpan Zühre yıldızı

D

Daşa Darya adlı kadının küçültülmüş adı
Dayın Benzetme soneki (Zehir-dayın : zehir gibi)

E

Emegen İnsan eti yiyen dev

Engkey — Eğilmek
Erte Erken, eskiden (kadim zaman)
Esir — Sarhoş olmak
Etne-itne Büyü, afsun

H

Hazâyin Patron, çorbacı (rusça)

İ

İri — Erimek
Irim Falcılık, bir şeyden veya işten gizli bir mâna çıkarma

K

Ka! Haydi, hadi
Kani Mirza sınıfına mensûb kadın
Kara — Bakmak
Karaltı Avludaki ilâve, tâli yapılar, müştemilât
Karsanba Belâ, felâket
Kart Yaşlı, ihtiyar
Karulu Güçlü-kuvvetli
Kaşka Sakarlı at
Katık Yoğurt
Kayerden Nereden
Kayra — Bilemek
Keçe Gece, akşam
Kenğ Geniş
Ket — Gitmek
Kiy — Giymek
Kibik Gibi
Kiyik Yabanî
Kiyiz Keçe
Kıdır — Aramak, araştırmak
Kına — İşkence yapmak
Kıyış İğri
Kol El
Konuç Konç
Kora Arka avlu
Korantep — Hora tepmek

<i>Köp</i>	Çok	<i>Sav</i>	Sağ
<i>Körklü</i>	Güzel, gösterişli	<i>Savatlı</i>	İşlemeli
<i>Köbey</i>	Çoğalmak	<i>Sayla</i>	Seçmek
<i>Köter</i>	Kaldırmak	<i>Sazagan</i>	Ejder, ejderha
<i>Kuda</i>	Dünür	<i>Selbi</i>	Selvi, servi (ağaç)
<i>Kumaç</i>	Kumaş	<i>«S Kalpakom»</i>	«Kalpak kutlu olsun!» (rusça)
<i>Kuman-kumgan</i>	İbrik	<i>Silte</i>	Sallamak
<i>Kuvañç-kıvañç</i>	Sevinç	<i>Siyart</i>	Siyahlandırmak, karartmak
<i>Kültelen</i>	Demetlenmek, dalgalanmak	<i>Sincır</i>	Sızmak, akmak, kaymak
<i>Künneş</i>	Kıskanışmak	<i>Sıpa</i>	Sıvazlamak, okşamak

M

<i>Mâbet</i>	Mahabbet	<i>Sıput</i>	<i>Sıpa</i> 'nın aktif şekli
<i>Mağa</i>	Bana	<i>Sırt</i>	Kuzey, şimal
<i>May</i>	Yağ	<i>Sonğ</i>	Sonra
<i>Meltelen</i>	Alt-üst olmak, başaşağı gitmek	<i>Stakan</i>	Bardak (rusçadan)
<i>Muğay</i>	Mahzun, düşünceli durmak	<i>Süygü</i>	Sevgi
		<i>Süzül</i>	Ayakta dikilip durmak
		<i>Süzüldür</i>	<i>Süzül</i> -ün aktif şekli

N

<i>Nagışla</i>	İçki kadehi üstüne kâğıt para koymak (cüm-büş sırasında)	<i>Şaliy</i>	Atlas nevinden kıymetli kumaş
<i>Negiz</i>	Temel, esas	<i>Şay</i>	Şöyle mânasına gelen <i>şolay</i> 'ın inceltilmiş şekli
<i>Neznay?</i>	Bilmiyorsun?	<i>Şaglı</i>	Yakışıklı, sevimli
		<i>Şig</i>	Şey, nesne
		<i>Şıyır</i>	Sürmek, şuraya-buraya atmak

O

<i>Oktal</i>	Sokulmak, atılmak
--------------	-------------------

Ö

<i>Ökür</i>	Gürlemek, böğürmek
<i>Ölet</i>	Hayvanlara gelen salgın hastalık
<i>Ötkür</i>	Keskin
<i>Öt</i>	Geçmek

S

<i>Saba</i>	Sabah
<i>Sal</i>	Yapı yapmak
<i>Salgır</i>	Kırım'da önemli bir ırmak

Ş

T

<i>Tabıl</i>	Bulunmak
<i>Tamır</i>	Kök, damar
<i>Tap</i>	Bulmak
<i>Tapta</i>	Çiğnemek
<i>Tart</i>	Çekmek
<i>Tartın</i>	Çekinmek.
<i>Taşla</i>	Bırakmak
<i>Tav</i>	Dağ, orman
<i>Tepren</i>	Deprenmek, hareket etmek, yürüyüp gitmek

<i>Tiş-tüş</i>	Düş, rûya	<i>Tuyak</i>	Hayvan tırnağı (Anadolu da <i>tuynak</i>)
<i>Tiz</i>	Diz		
<i>Tınış</i>	Nefes, soluk		
<i>Tıngla—</i>	Dinlemek		U
« <i>Tıy znay?</i> »	Sen bilir misin? (rusça)	<i>Uşa—</i>	Benzemek
<i>Togay</i>	Çayırılık, vadi		
<i>Ton</i>	Kürk		Ü
<i>Tüs</i>	Renk	<i>Üy</i>	Ev
<i>Tokta—</i>	Durmak, hareketten, söylemekten durmak		Y
<i>Torı</i>	Doru (at)	<i>Yalama</i>	İnce deri, güderi
<i>Toy</i>	Düğün	<i>Yarlık</i>	Ferman, buyrutlu, emir
<i>Töbe</i>	1) Tepe, 2) Çatı	<i>Yasa—</i>	Yapmak, düzenlemek
<i>Tugan</i>	Öz kardeş		Z
<i>Tujurka</i>	Yakası kapalı bir çeşit caket (rusça)	<i>Zaydapay</i>	Kendi hâlinde olan kadıncağız.
<i>Tuvul</i>	Değil		